

Tolna megyei erdők története

A 150. Vándorgyűlés terepi programjának házigazdája a Gyulaj Erdészeti és Vadászati Zrt., ezért az általa kezelt erdők és környezetük történelmére szűkítjük le Tolna megye sokszínű és szerteágazó történelmi múltját, azt is áttekintő módon, *Kupás Deák Zoltán okl. erdőmérnök Pattanó rügyek erős gyökerekkel* című, a 150. Vándorgyűlés alkalmából megjelent kötete alapján.

A Kapos–Koppány menti dombvidéken, a Dunántúl őstörténetében, mozgalmas élet lehetett. Kiterjedt kőkori település volt a környéken Gyulaj, Pári, Nagykőnyei, Kocsola, Majsza-Miklósvár, Regöly, Szakály és Tamási is.

Wosinszky Mór plébános a 19. század végén újkőkori, majd késő bronzkori leletekre is lelt *gróf Apponyi Sándor* uradalma területén, a Tolnai-hegyhát egyik településén, Lengyelen, mellyel megkezdte régészeti munkásságát.

Mivel erről a korszakról az első részletes leírás innen származik, ezért a nemzetközi ősrégészeti tudomány *lengyeli kultúrájának* nevezte az itt fellelt kultúrát, mely a felső-ausztriai Hallstatti leleteivel egyidős.

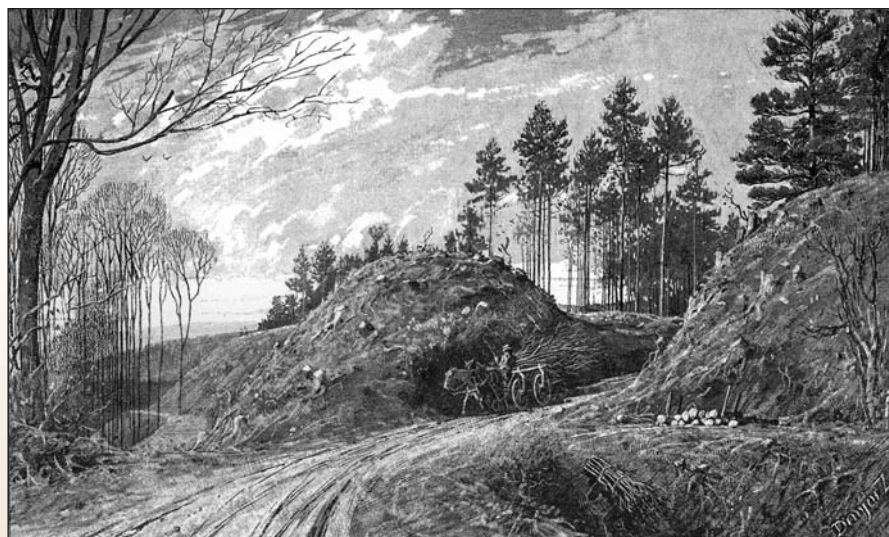
Tamásiban, a Koppány környékén szinte minden történelmi kor hagyott emléket maga után. A Kr. e. 1700 körüli időből bronzkori mészbetétes edények kerültek elő a tamási Várhegyről. Tamásiban található a több ezer éves henyei és dorombosi földvár is. Régészeti szempontból egyedülálló a 2600 éves szkíta halomsír, mely Regölyben található. Rendkívüli jelentőségét az adja, hogy a leletek alapján itt a „három világ határán” három történelmi kultúrkör találkozási pontja van. Egyrészt az európai, őslakos, hallstatti, másrészt a keleti, szkíta, harmadrészt a déli etruszk kultúrák nyomai lelhetők fel egy helyen, egy korból eredve.

Középkori emléket őriz a gyulaji rezervátumban található „Likas-hegy” is, amely nevével azonosan, akár kilométer hosszan húzódó mesterségesen kialakított, löszbe vajt üregrendszer. A fáma szerint a barlangban egykor remetelakások voltak, de a török időben menedékként is használták.

Árpád-kori emléket őriz Hőgyész település neve, mely a királyi palástok díszítésére használt hermelin vadászai-

ra utal. Ugyanis a hermelint, más néven hölgymenyétnek, a rájuk vadászókat pedig hölgyészeknek hívták, innen ered Hőgyész település neve is.

A Kárpát-medence és ezen belül különösen Tolna megye az elmúlt évezredekben szinte állandó harcok, háborúk színtere volt. Ennek következtében nagyon sok település végleg eltűnt. Az Oszmán Birodalom közel 150 évig tartó uralma alatt Tolna megye lakossága töredékére csökkent, a települések jelentős része teljesen elnéptelenedett, a művelt területek elbozótosodtak, elvadultak és spontán beerdősültek. A megye közel 500 településéből csak 15 maradt fenn a török uralom végére. Az eltűnt települések nevei viszont fennmaradtak a dűlők és egyéb földrajzi elnevezésekben (pl. Papd, Láz stb.).

Lengyel, Wosinszky-sánc, déli kapu

A törökök elleni sikeres hadjáratok után a földesurak jelentős része nem tudta oklevelekkel bizonyítani az eredeti tulajdonjogukat, vagy nem volt elegendő pénzük a megváltáshoz, ezáltal a birtokaik császári kézen maradtak, melyeket aztán a császár kénye-kedve szerint adományozott, illetve eladott. Több tehetős nagyúr – akik katonai, vagy egyéb érdemeket szereztek – hatalmas földterületekhez jutott, részben adományként, részben jelképes áron való vásárlás útján. Gróf Mercy francia-belga származású tábornokként vett részt a török elleni háborúban. Szolgálatiért jelentős Tolna megyei birtokokhoz is jutott, ugyanígy a császárhoz közel álló Esterházy család több tagja is.

Mivel az új földesurak nem rendelkeztek kellő számú munkaerővel, ezért Európa szinte minden részéből telepítettek a birtokaikra teljes családokat. Ezáltal sok ezer ember jött Németország különböző tartományaiából, főleg svábok, akik a földműveléshez, a szőlőtermesztéshez és az állattenyésztéshez jól értettek, és híresek voltak a szorgalmukról.

Az első betelepítések az 1710-es évektől kezdődtek, és a Dunán hajókkal értek célba az új hazát keresők. A letelepített családok sok munkával, nélkülözéssel és verítékkel bozótot, erdőt irtottak, szántókat alakítottak ki, szőlőt és gyümölcsöst telepítettek, templomokat és jellegzetes fatornácos házakat és fachwerkes gazdasági épületeket építettek.

A Gyulaj Zrt. erdeinek és vadállományának a legnagyobb és legfontosabb

részét kezelte az Esterházy hercegi uradalom az elmúlt évszázadokban. A tamási vadászkastély Miklósváron, és ezzel kapcsolatban Esterházy herceg fényes vadászatai az 1777-es évtől számíthatódnak, amikor a birtokokhoz jutott.

Az Esterházy család fénykorában csak a Tolna megyei uradalmuk közel félmillió katasztrális hold (285 000 ha) kiterjedésű volt, mely 14 falu határában szinte összefüggő erdőséget is tartalmazott.

Az uradalmat Ozoráról irányították, mely vadászatairól egész Európában híres volt. A vadászat rendszerint egy héttig tartott. Ezek a hajtások messze kezdődtek, 8-10 ezer embert mozgósítottak a hercegi birtokokon, és ezek a hajtók hajtották befelé a vadakat a magas ran-

Ozorai vadászatok, herceg Esterházy uradalom

gü vendégek felé, a gyulai erdőtümbbe, ahol az egész területet végjavadászták.

Tolna megye másik fontos uradalma a gróf Apponyiakhoz kötődik. Az ősi Nyitra és Pozsony megyei uradalmak mellé 1773-ban megvásárolták a törökök kiűzésében nagy szerepet játszó, és hatalmas földterületekhez jutó francia-belga származású Florimond-Claude Mercy-Argenteau egykori hadvezértől a hógyészi uradalmat.

A nagybirtok Tolna megyében két mezővárosból, 21 faluból és tíz-egynéhány pusztából állt. Így lett például Apponyi-birtok Pálfa, Kölesd, Lengyel, Bátaapáti és részben Tolna is.

Az Apponyi család tagjai az országos és helyi politikában jelentős szerepet játszottak, közéleti szereplésük katonai pályán, diplomáciai szolgálatban, vármegyei méltóságok betöltésénél, a tudomány és a művészet területén is megmutatkozott. A sok szép hátrahagyott épített érték között egy picike gyöngyszem az 1910-es években épült rönképület, a Csurgópusztai vadászlak, amelyet 2016-ban a Gyulaj Zrt. felújított.

A Tengelici környékén elterülő homokos pusztákat I. Lipót császártól kapta a Gindly család, akik győri tőzsérek voltak, és hadi szállításaik fejében pénz helyett birtokokhoz jutottak. Kastélyaik fénykorukban méltán érdemelték ki a „magyar Loire-völgye” jelzést! Az egykor pompás kastélyok a „jó gazda gondosága” hiányában lepusztultak.

Miklósvár. Esterházy uradalma Tamásiban

A Gindly felmenőkkel rendelkező *Benyovszky család* tengelici birtokán élt és gazdálkodott. Birtokai nagyságát talán az is kifejezheti, hogy 1904-ben Tolna vármegye legnagyobb adófizetője közé tartozott. Korán elhalálozott fiuk em-

lékére a tengelici kastélyparkban kápolnát emeltek, amelyet a Gyulaj Zrt. 2014-ben felújított és máig a parkerdő ékszere.

A gróf Zichy család fénykorában az első öt leggazdagabb magyarországi főnemesi család közé tartozott, több mint 30 óriási birtokuk volt az Osztrák–Magyar Monarchia területén. A Tolna megyei Bikács és Kistápé, valamint a Fejér megyei Vajta térségében öröklés és vásárlás nyomán jutottak összefüggő nagybirtokhoz, melyeknek zöme gyenge minőségű szántó, legelő és erdő volt.

A simontornyai bőrgyár és a Simontornya környéki vadászterületek szorosan összefüggenek a *Fried* család nevével. Bikács és a szomszédos községek határára egy részét, így az erdőit is a *Wenckheim* család birtokolta, akiknek őseit a német Hund családból gyökeresztetik, és akik a türingiai erdők környékén laktak az 1600-as években.

Ágoston Manó zsidó származású textilgyáros elhivatott vadászként több vadászterületet bérelt az országban, így a kisszékelői erdőt is. Ő telepített először Magyarországon dámot szabad területre, megalapozva ezzel a máig is magas színvonalú kisszékelői dámállományt. A Jágerréti kis vadászházat a simontornyai erdőben az 1930-as években építette. Az államosítás után az erdőgazdaság szolgálati lakásként működött a házat, a mellette levő

területen pedig csemetekertet létesítettek, ahol az erdőtelepítéshez és az erdőfelújításhoz szükséges szaporítóanyagot állították elő. A Jágerréti vadászlakot a Gyulaj Zrt. 2017-ben újította fel.

A második világháború befejezése után Tolna megye német ajkú lakossága egy újabb megpróbáltatásnak volt kitéve. A kollektív bűnösség jegyében teljes német ajkú vagy csak német nevű családokat telepítettek ki. A kitelepítések nyomán a megye nagyon sok, egykori sváb települése szinte kiürült. Az üresen álló házakba, illetve a kitelepítésre kényszerített, de még nem elszállított lakókhöz betelepítettek menekülteket, akik a saját szűkebb hazájukat elhagyni kényszerültek a harcok miatt. Ide lettek irányítva a Felvidékről, részben a Csallóközből elüldözött magyar családok, akik a lakosságcserével 1947–1949 között érkeztek. Szintén ide terelték a bukovinai székely falvak (Istensegíts, Fogadjisten,

Apponyi uradalom, Annafürdő. Képeslap 1930-ból

Hadikfalva, Józseffalva és Andrásfalva) sok-sok gyötrelmet és megpróbáltatást átélt családjait.

A második világháborút követően a családi birtokokat, uradalmakat államosították, és az erdőterületek a Gyulaj Erdészeti és Vadászati Zrt. jogelődeikhez kerültek, melyeket a mai napig is gondosan kezelnek.

A Tolna megyei erdőket kezelő erdészetek dolgozói között, így a fakitermelést, a faanyagszállítást, az erdőnevelést, az ápolást végzők között, valamint az ácsok, bognárok, kovácsok, gépkocsivezetők és vadgondozók között is gyakran találunk a munkájukról és szorgalmukról híres svábokat (pl. Pári, Németskér), vagy a szívósságukról és konokságukról ismert székelyeket (pl. Kalaznó, Lengyel). Az erdészek és a vadászok között is található sok markáns személyiség, akiknek a gyökerei szintén valamelyik nemzetiséghez kötődnek.

Szerkesztette: **Gál László**
Képek: **Gyulaj Erdészeti és Vadászati Zrt.**